

BOLALARDA SO‘Z BOYLIгинI RIVOJLANTIRISH VA OG‘ZAKI NUTQ KO‘NIKMALARINI MUSTAHKAMLASH ORQALI FIKRLASH VA IFODA QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISH MASHG‘ULOTI

AZIZA HOMIDJONOVA QOBILJON QIZI

Samarqand viloyati Kattaqo‘rg‘on shahar 15-DMTT

Tayyorlov guruh tarbiyachisi

ANNOTATSIYA

Ushbu mashg‘ulot bolalarda so‘z boyligini rivojlantirish va og‘zaki nutq ko‘nikmalarini mustahkamlashga qaratilgan. Mashg‘ulot davomida bolalar turli o‘yinlar, hikoyalar, savol-javob va dialoglar orqali nutqini boyitadi, to‘g‘ri talaffuz va gap tuzish ko‘nikmalarini mustahkamlaydi. Shuningdek, mashg‘ulot bolalarda fikrlash, ifoda qilish va o‘z fikrini aniq yetkazish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Mashg‘ulot interfaol va amaliy usullar bilan tashkil etilgan bo‘lib, bolalarni faol ishtirok etishga rag‘batlantiradi. Natijada bolalarda nutq madaniyati, muloqotga qobiliyati va ijodiy fikrlash ko‘nikmalari shakllanadi.

Kalit so‘zlar: *so‘z boyligi, og‘zaki nutq, nutq ko‘nikmalari, fikrlash qobiliyati, ifoda qobiliyati, interfaol mashg‘ulot, amaliy mashqlar, bolalar muloqoti, ijodiy fikrlash, tilni rivojlantirish.*

KIRISH

Bolalarda so‘z boyligini rivojlantirish va og‘zaki nutq ko‘nikmalarini mustahkamlash ta‘limning muhim jihatlaridan biridir. Kichik yoshdagi bolalar fikrlash va ifoda qobiliyatini shakllantirish jarayonida nutqning roli beqiyosdir. Og‘zaki nutq orqali bola o‘z fikrini aniq va ravon ifoda etishni o‘rganadi, muloqotda faol ishtirok etadi va ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Mazkur mashg‘ulotning asosiy maqsadi – bolalarning so‘z boyligini kengaytirish, nutq ko‘nikmalarini mustahkamlash hamda ular orqali fikrlash va ifoda qobiliyatini shakllantirishdir. Mashg‘ulot interfaol va amaliy usullar orqali olib boriladi, bu esa bolalarni faol ishtirok etishga undaydi va ularning til va muloqot ko‘nikmalarini samarali rivojlantiradi.

Ushbu ish pedagoglarga bolalar bilan ishlashda metodik qo‘llanma sifatida xizmat qiladi va tayyorlov guruhidagi mashg‘ulotlarni yanada samarali tashkil etishga imkon beradi.

ASOSIY QISM

Bolalarda so‘z boyligi va og‘zaki nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish ta‘lim pedagogik tadqiqotlarda markaziy mavzulardan biri hisoblanadi. Turli olimlar va mutaxassislar bu jarayonni turlicha talqin qilganlar. Masalan, Vygotskiy nutq va

fikrlash o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni ta’kidlaydi va og‘zaki nutq bolaning kognitiv rivojlanishi uchun vosita ekanligini bildiradi. Unga ko‘ra, bolalar o‘z fikrlarini so‘z orqali shakllantirib, muloqot orqali fikrlash jarayonini chuqurlashtiradilar. Shuningdek, Vygotskiy nutqni rivojlantirish orqali bolaning ijodiy va mantiqiy tafakkuri ham rivojlanishini ta’kidlaydi.

Brunerning qarashlariga ko‘ra, og‘zaki nutq bolaning o‘rganish jarayonida markaziy o‘rin tutadi. U bolalarning fikr yuritish, tasavvur qilish va muloqot qilish ko‘nikmalarini shakllantirishda so‘z boyligi muhim vosita ekanligini bildiradi. Bruner shuningdek, bolalar faol ishtirok etadigan interfaol mashg‘ulotlar orqali so‘z boyligini kengaytirish mumkinligini ta’kidlaydi.

Shuningdek, Luriy nutq va kognitiv rivojlanish o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rganib, bolaning so‘z boyligi va og‘zaki nutqni rivojlantirish orqali uning fikrlash qobiliyatini oshirish mumkinligini ko‘rsatadi. Luriy nutq ko‘nikmalarini shakllantirish bolaga o‘z fikrini aniq ifoda etish, murakkab tushunchalarni oddiy so‘zlar bilan izohlash imkonini beradi, bu esa bolaning mantiqiy tafakkurini mustahkamlaydi.

Shuningdek, zamonaviy pedagogik maqolalarda ham bolalarda so‘z boyligi va og‘zaki nutqni rivojlantirishning ahamiyati keng yoritilgan. Masalan, Ibragimova nutq mashqlari bolalarning fikrlash va ijodiy ifoda ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim ekanligini bildiradi. Unga ko‘ra, so‘z boyligini kengaytirish mashg‘ulotlari bolalarning o‘zini anglashini kuchaytiradi va ularni mustaqil fikrlashga undaydi.

Shu bilan birga, Sharipova nutqni rivojlantirish orqali bolalarda muloqot madaniyati, o‘zaro tushunish va jamiyat bilan samarali aloqada bo‘lish qobiliyati ham shakllanadi. U nutq mashg‘ulotlarida vizual va interfaol metodlardan foydalanishni tavsiya qiladi, bu esa bolalarning diqqatini jamlash, fikrini izchil ifodalash va yangi so‘zlarni tez o‘zlashtirishga yordam beradi.

Tahlil qiladigan bo‘lsak, barcha olimlar va pedagoglar bolalarda so‘z boyligi va og‘zaki nutqni rivojlantirishning bir necha jihatlarini birdek ta’kidlaydilar. Birinchidan, og‘zaki nutq bolalarda fikrlash jarayonini shakllantiradi va mustahkamlaydi. Ikkinchidan, so‘z boyligi bolalarning ijodiy va mantiqiy tafakkurini rivojlantirishda asosiy vositadir. Uchinchidan, interfaol va amaliy mashg‘ulotlar nutq va fikrlash ko‘nikmalarini tez va samarali rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, turli pedagogik maqolalarda aytilishicha, bolalarning nutqni rivojlantirish faqat so‘z boyligini oshirish bilan cheklanmasligi, balki ularni o‘z fikrini izchil va mantiqan ifoda etishga o‘rgatish bilan bog‘liqdir.

Umuman olganda, bolalarda so‘z boyligi va og‘zaki nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali fikrlash va ifoda qobiliyatini shakllantirish – bu kompleks jarayon bo‘lib, u pedagogik yondashuvlar, interfaol mashg‘ulotlar, metodik qo‘llanmalar va muntazam mashqlar orqali amalga oshiriladi. Turli olimlarning ta’limiy tavsiyalari va metodik maqolalaridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, bolaning nutqni rivojlantirish

nafaqat til o'rganish, balki uning muloqot madaniyati, fikrlash va ijodiy qobiliyatini mustahkamlashning ajralmas qismidir.

Bolalarda so'z boyligini rivojlantirish va og'zaki nutq ko'nikmalarini mustahkamlash orqali fikrlash va ifoda qobiliyatini shakllantirish mashg'ulotlarining amaliy jihatlari turli pedagogik tajribalar va eksperimental mashg'ulotlar orqali aniq ko'rsatib berilgan. Masalan, Vygotskiyning nazariyasi asosida tashkil etilgan tajribada bolalar guruhlariga bo'linadi va ularga hikoyalarni qismlarga ajratib aytish, har bir qismini izohlash va o'z so'zlari bilan qayta hikoya qilish topshirig'i beriladi. Natijada bolalar yangi so'zlarni o'zlashtirish bilan birga, ularni mantiqan joylashtirish va izchil ifodalash ko'nikmalarini mustahkamlashadi.

Brunerning yondashuvida bolalarga rolli o'yinlar orqali mashg'ulotlar o'tkaziladi. Masalan, bolalar "do'kon", "mehmonxona", "uy hayvonlari" mavzularida muloqot qilishadi. Bu jarayonda ular yangi so'zlarni ishlatib, fikrlarini aniq va izchil ifodalaydi, so'z boyligi kengayadi. Shu bilan birga, pedagog tomonidan qo'yilgan savollar orqali bolalar tafakkur qilishga va sabab-natija bog'lanishlarini tushunishga o'rganadi.

Luriy yondashuvi asosida o'tkazilgan mashg'ulotlarda bolalar matematik va tasviriy materiallar yordamida so'zlarni to'g'ri joylashtirishni mashq qiladilar. Masalan, bolalarga rasm ko'rsatiladi va ular rasm bo'yicha hikoya tuzadilar, har bir harakat yoki predmetni so'z bilan ifodalaydilar. Bu metod bolalarda tasavvur va fikrlashni mustahkamlash bilan birga, og'zaki nutqni boyitishga xizmat qiladi.

Ibragimova va Sharipova tajribalari ko'rsatadiki, bolalarda so'z boyligini rivojlantirish uchun interfaol mashg'ulotlardan foydalanish samarali. Masalan, "so'z o'yinlari" mashg'uloti: bolalarga bir so'z beriladi va ular ushbu so'z bilan bog'liq sinonim, antonim yoki qisqa hikoya tuzishadi. Shu orqali bolalar yangi so'zlarni tez o'zlashtiradi va ularni kontekstda ishlatishni o'rganadi.

Shuningdek, tajribada bolalarga kichik guruhlarda muloqot qilish, o'z fikrini izchil ifodalash va bir-birining gaplarini to'ldirish topshiriqlari beriladi. Masalan, "bolalar hayvonot bog'ida" mavzusida guruh ichida rolli o'yin o'tkaziladi. Har bir bola hayvonni tanlab, uning xususiyatlarini so'zlab beradi, keyin boshqa bolalar shu xususiyatlar asosida hikoya davom ettiradi. Bu mashg'ulot bolalarning nutqini boyitish, mantiqiy tafakkurini rivojlantirish va ijodiy ifoda qobiliyatini shakllantirishga yordam beradi.

Tahlil qilish mumkin bo'lgan asosiy xulosalar shulardir:

Bolalarda so'z boyligi va og'zaki nutqni rivojlantirish interfaol, vizual va rolli mashg'ulotlar orqali samarali bo'ladi.

Hikoya tuzish, rasm asosida so'zlash, so'z o'yinlari va guruhdagi muloqot mashqlari bolalarning tafakkur va ifoda qobiliyatini mustahkamlaydi.

Bolalar yangi soʻzlarni faqat eslab qolish bilan cheklanmay, ularni mantiqan joylashtirish va oʻz fikrini izchil ifodalash koʻnikmasini egallaydi.

Shu mashgʻulotlar orqali bolalar mustaqil fikrlashni oʻrganadi, ijodiy yechimlar ishlab chiqadi va nutq madaniyatini rivojlantiradi.

Umuman olganda, pedagogik tajribalar shuni koʻrsatadiki, bolalarda soʻz boyligini rivojlantirish va ogʻzaki nutqni mustahkamlash mashgʻulotlari faqat til oʻrganish emas, balki fikrlash, muloqot va ijodiy ifoda qobiliyatini shakllantirishning muhim vositasidir.

No	Mashgʻulot nomi	Maqsadi	Oʻtkazish usuli	Kutilayotgan natija	Pedagogik tavsiyalar
1	Hikoya tuzish va qayta soʻzlash	Bolalarning soʻz boyligini oshirish, tafakkurini rivojlantirish	Pedagog qisqa hikoya oʻqiydi, bola uni oʻz soʻzlari bilan qayta aytadi	Bolalar yangi soʻzlarni ishlatadi, fikrini izchil ifodalaydi	Hikoya qismlarini bosqichma-bosqich ajratib tushuntirish
2	Rasm asosida muloqot	Bolalarda vizual fikrlash va nutq koʻnikmalarini mustahkamlash	Bolalarga rasm beriladi, ular rasm boʻyicha hikoya tuzadilar	Bolalar tasavvur va nutqini rivojlantiradi	Rasm elementlarini alohida tushuntirib, savol-javob bilan mashq qilish
3	Soʻz oʻyini: sinonim va antonimlar	Soʻz boyligini kengaytirish, lugʻatni boyitish	Pedagog soʻz beradi, bola sinonim yoki antonim topadi, qisqa hikoya tuzadi	Bolalar soʻzlarni kontekstda ishlatadi	Har bir yangi soʻz uchun misol keltirish
4	Rolli oʻyin: "Doʻkon"	Muloqot koʻnikmalarini rivojlantirish, ifoda qobiliyatini shakllantirish	Bolalar doʻkon roli oʻynaydi, mahsulotlar haqida gaplashadi	Bolalar savol-javob va muloqot orqali nutqini rivojlantiradi	Rollarni osondan murakkabga oʻtish
5	Guruhdagi hikoya	Ijodiy tafakkur va soʻz boyligini rivojlantirish	Bir bola hikoya boshlaydi,	Bolalar tafakkur qilish va izchil ifoda	Pedagog hikoya yoʻnalishini nazorat qiladi,

No	Mashg'ulot nomi	Maqsadi	O'tkazish usuli	Kutilayotgan natija	Pedagogik tavsiyalar
	davom ettirish		keyingi bolalar davom ettiradi	qobiliyatini egallaydi	xatolarni tuzatadi
6	So'z yasalish mashqlari	Lug'at boyligini oshirish	Pedagog asosiy so'z beradi, bola qo'shimcha so'zlar hosil qiladi	Bolalar morfologik qoidalarni tushunadi	Har bir yangi so'zni alohida ta'riflash
7	"Hayvonot bog'i" rolli o'yin	Tafakkur va ifodani rivojlantirish	Bolalar tanlagan hayvonni tasvirlaydi, xususiyatlarini so'zlab beradi	Bolalar so'zlarni mantiqan ishlatadi, ijodiy fikr yuritadi	Guruhda muloqotni rag'batlantirish
8	So'zlar bilan tasvirlash	Tasavvur va nutq boyligini oshirish	Bolalar rasm yoki predmetni so'z bilan tasvirlaydi	Bolalar fikrini aniq ifodalaydi	Rasm elementlarini alohida tushuntirish, qo'shimcha savollar berish
9	Hikoya va savol-javob	Nutq va fikrlashni mustahkamlash	Hikoya aytiladi, bolalar unga savol berib, javob beradi	Bolalar muloqot va tafakkur ko'nikmalarini rivojlantiradi	Savollarni qiziqarli va bolalar darajasida berish
10	O'z fikrini izchil ifodalash mashqi	Bolalarda mustaqil fikrlash va og'zaki nutqni rivojlantirish	Pedagog mavzu beradi, bolalar o'z fikrini tartibli aytadi	Bolalar izchil va mantiqan fikrlaydi	Har bir bola nutqini qisqa, aniq va to'g'ri ifodalashga o'rgatiladi

XULOSA

Mazkur mashg'ulot tahlillari shuni ko'rsatadiki, bolalarda so'z boyligini rivojlantirish va og'zaki nutq ko'nikmalarini mustahkamlash nafaqat til qobiliyatini oshiradi, balki ularning fikrlash va ifoda qilish salohiyatini ham shakllantiradi. Mashg'ulot davomida bolalar turli so'zlar bilan tanishadi, jummalarni tuzadi, qisqa

hikoyalar yaratadi va savollarga javob beradi, bu esa ularning mantiqiy fikrlashi, tafakkuri va ijodiy yondashuvini mustahkamlaydi.

Shuningdek, interfaol metodlar, o‘yin va amaliy mashqlar bolalarning nutqini boyitadi, so‘zlarni to‘g‘ri tanlash va ifodalash ko‘nikmasini rivojlantiradi. Mashg‘ulotlar natijasida bolalar mustaqil fikr yuritishni, o‘z fikrini aniq va izchil ifodalashni o‘rganadi, bu esa ularning shaxsiy rivojlanishida muhim omil hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, so‘z boyligini oshirish va og‘zaki nutq ko‘nikmalarini mustahkamlashga qaratilgan mashg‘ulotlar bolalarda fikrlash va ifoda qobiliyatini tizimli shakllantirishga xizmat qiladi hamda pedagogik jarayonda samarali natijalar beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Abdullayeva, G. “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida nutq va so‘z boyligini rivojlantirish metodikasi”. Toshkent, O‘qituvchi nashriyoti, 2018.
2. Karimova, M. “Bolalarda og‘zaki nutqni shakllantirish va fikrlash qobiliyatini rivojlantirish”. Toshkent, Fan va Ta’lim nashriyoti, 2020.
3. Tursunova, D. “Pedagogik texnologiyalar yordamida boshlang‘ich sinflarda nutq ko‘nikmalarini mustahkamlash”. Samarqand, Ta’lim nashriyoti, 2019.
4. Yoqubov, A. “Bolalar nutqini rivojlantirishda amaliy mashg‘ulotlar va interfaol metodlar”. Buxoro, O‘qituvchi nashriyoti, 2021.